

דף הרחבות – אחריות ובחירה

1. **רְאֵה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֵת הַחַיִּים וְאֵת הַטּוֹב וְאֵת הַמְּוֹת וְאֵת הָרָע... הַחַיִּים וְהַמְּוֹת נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבְחִרְתָּ בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחְיֶה אִתָּה וְזָרְעֶךָ:**
(דברים ל, טו-טז)
2. **חיינו של האדם הם רצף של אירועים שהטבע כופה עליו לנהל על פני האדמה, בלי שתהיה לו אפשרות לסטות מהם אפילו לרגע. הוא נולד בלי הסכמתו; סביבתו, לא תלויה בו בכלל; רעיונותיו מוגיעים אליו שלא מרצונו; הרגליו נתונים לכוחם של אלה שגרמו לו ליצור אותם; הוא משתנה ללא הרף ע"י גורמים, בין נראים בין נסתרים, שאין לו שליטה עליהם, שבהכרח מסדירים את מצב קיומו, נותנים את הגוון לדרך מחשבתו וקובעים את דרכי התנהגותו. הוא טוב או רע, שמח או אומלל, חכם או טיפש, הגיוני או אי רציונלי בלי שיהיה לו רצון לאף אחד מן המצבים הללו.**
(הברון ד'הולבאך¹, The systems of nature)
3. **כל מה שמורגש או נצפה ע"י התבוננות פנימית אינו פרי עולם מטפיסי של תודעה, רוח או חיים מנטליים אלא גופו של הצופה. אין זה אומר... שהדברים המורגשים או הנצפים ע"י התבוננות פנימית הם הסיבות להתנהגות. אורגניזם מתנהג בצורה שהוא מתנהג בגלל המבנה העכשווי שלו, הנמצא ברובו מחוץ להשגתה של ההתבוננות הפנימית. נכון לעכשיו [להבנת התנהגותו] נצטרך להסתפק בהיסטוריה הגנטית והסביבתית של האדם.**
(פרדריק סקינר², About Behaviorism, pp. 18-20 of the paperback edition)
4. **נקודת הבחירה: כששני עמים נלחמים, הנה המלחמה היא במקום מערכתה, כל מה שמאחורי צבא העם האחד הוא כולו תחת רשותו ואין לו שם שום ניגוד כלל, וכן מה שהוא מאחורי השני כולו ברשות השני... כן הוא גם בענין הבחירה. כל אדם יש לו בחירה, היינו בנקודת פגישת האמת שלו עם האמת המדומה, תולדת השקר. אבל רוב מעשיו הם במקום שאין האמת והשקר נפגשים שם כלל. כי יש הרבה מן האמת שהאדם מחונך לעשותו, ולא יעלה על דעתו כלל לעשות החיפך, וכן הרבה אשר יעשה מן הרע והשקר, שלא יבחין כלל שאין ראוי לעשותו. אין הבחירה שייכת אלא בנקודה שבין צבאו של היצר הטוב לצבאו של היצר הרע... מעתה כל אדם יש לו בחירה במקום נקודת בחירתו, אבל מקום הנקודה הוא מוכן מקודם אם על ידי בחירותיו הקודמות אשר הוא בעצמו השיב על ידן את נקודת בחירתו למעלה או למטה, ואם על ידי הסיבות אשר ניתנו לו מן השמים, ששמוהו בסביבה שנתחנך בה מילדותו מרם ידע עוד טוב ורע...**
(הרב אליהו דסלר, "קונטרס הבחירה", מכתב מאליו 'א' עמ' 114)

¹ פול-הנרי ת'רי, ברון ד'הולבאך (צרפת, 1723-1789), סופר, פילוסוף, הוגה דעות ואנציקלופדיסט גרמני-צרפתי.

² בורחוס פרדריק סקינר (1904-1990), פסיכולוג אמריקני רב השפעה, הנחשב לדמות המשפיעה ביותר בגישה הביהביוריסטית במאה ה-20.

5. התרבות החילונית הפוסט-מודרנית נוטה להפחית בערכה של האחריות, ובכך היא יוצרת סתירה משונה. מצד אחד, יש לנו חופש בחירה כמעט בלתי מוגבל. מהצד האחר, כשהדברים משתבשים אין זה באשמתנו. תמיד יש את מי להאשים: עוני, אפליה, ילדות קשה, מערכת החינוך, התעללות נפשית, התקשורת, הממשלה, ג'אנק פוד ושלל צידוקים אחרים.

עובד שפוטר בשל איחורים עקיבים לעבודה תובע את מעסיקו על רקע היותו קרבן של 'תסמונת האיחור הכרוני'. השבועון הבריטי 'אקונומיסט' כתב שכאוצות הברית, "אם אתה מאבד את מקום עבודתך אתה יכול לתבוע את המעסיק על העקה הנפשית שהפיטורין גרמו לך [...] אם אתה נוהג שתוי וגורם לתאונה אתה יכול לתבוע מישהו על שלא הזהיר אותך שעליך להפסיק לשתות. תמיד יש מישהו שאפשר להאשים.

(הרב יונתן זקס³, לרפא עולם שבור, עמ' 222-223)

6. ...ומהמעשה של רבי עקיבא גם נלמד שאין מזל לישראל: רבי עקיבא היתה לו בת, אמרו לו החוזים בכוכבים: "ביום התונתה ינשכנה נחש ותמות". היה ר' עקיבא דואג מכך מאוד. ביום התונתה לקחה תכשיט זהב ותחבה אותו בכותל. הזדמן שנתקע ראש התכשיט בעיני הנחש. בבוקר נמלה את התכשיט מן הקיר, והנחש המת נגרר בעקבותיו. אמר לה אביה: "מה עשית?" אמרה לו "בערב בא עני וקרא על פתח הבית. כולם היו טרודים במעודת ההתונה, ולא שמעוהו. קמתי ולקחתי את מנת האוכל שלי, הלכתי ונתתי לו". אמר לה: "מצווה עשית!". יצא ר' עקיבא ודרש: "וצדקה תציל ממוות", ולא רק ממיתה משונה, אלא ממיתה עצמה.

(תרגום ע"פ תלמוד בבלי, שבת קנו ע"ב)

מה ניבאו החוזים בכוכבים לבתו של רבי עקיבא?
מה קרה בפועל? מדוע?

· אילו את החוזים בכוכבים בסיפור היו מחליפים הניירולוגים (המובאים בדף הלימוד), ואומרים לר' עקיבא שכתו תמות ביום חתונתה, האם הוא היה פחות מודאג? האם סוף הסיפור היה שונה?

· מדוע המעשה שעשתה בתו של ר' עקיבא הצליח להציל אותה ממיתה? האם היא הצליחה "לנצח" דווקא את הכוכבים, או שבאותה מידה היא היתה גוברת גם על פסיכולוג שהיה טוען שעתיזה קבוע מראש?

· איזו דרך התמודדות עם גורל/טענות שוללות בחירה מציע הסיפור? האם הפיתרון הוא פשוט לתת צדקה, או שמדובר בביטוי למשהו עמוק יותר?

³ הרב לורד ד"ר יונתן (יעקב צבי) זקס (נולד באנגליה ב-1948) הוא תאולוג בריטי. היה הרב הראשי של בריטניה בין השנים 1991-2013.